

УДК 330.341.1:338.48

JEL Classification: Z31,Z32

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2023-2.90.06>

Олександр Козоріз, аспірант,
<https://orcid.org/0000-0002-0391-6044>
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ

МОДЕЛІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ТА АДАПТАЦІЯ ЇХ У ТУРИЗМІ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Виклики, перед якими опинилась міжнародна спільнота останніми роками, порушують і без того хитку економічну ситуацію у світі, що призводить до погіршення наявних проблем, а також спричиняє появу нових і веде до поглиблення економічної та, як наслідок, соціальної криз. Враховуючи усі негативні фактори та неспроможність традиційних інструментів впливу до вирішення нагальних питань, з'явилась потреба в активнішому застосуванні альтернативних моделей розвитку, що максимально б охоплювали всі сфери діяльності країн, економічних гравців та суспільства і забезпечували їх стрімкий та сталий взаємний розвиток. **Метою статті** є узагальнення поглядів на визначення поняття інклюзивного розвитку, визначення його відповідності актуальним глобальним тенденціям розвитку, аналіз діючих моделей інклюзивного розвитку та визначення орієнтирів адаптації цих моделей в туризмі. **Методологія.** Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою загальнонаукових методів: аналізу, систематизації та узагальнення. Теоретичним підґрунтям для написання статті стали праці вітчизняних та іноземних науковців, програмні матеріали міжнародних організацій. **Результати.** У статті розглянуто узагальнено поняття інклюзивного розвитку, сформовано систему принципів, що лежать в його основі. Проаналізовано моделі інклюзивного розвитку, визначено їхні основні складові, переваги та недоліки. Розкрито потенційний внесок інклюзивного розвитку туризму в економічне зростання та покращення суспільного життя. Сформовано систему основних орієнтирів щодо адаптації моделей інклюзивного розвитку в туризмі. **Практичне значення.** Широке впровадження засад інклюзивного розвитку в сфері туризму дозволить стимулювати процеси економічного зростання, прискорити вирішення суспільних проблем, що мають соціальне підґрунтя, та сприяти інтенсифікації підприємницької діяльності разом із підвищенням ефективності та результативності.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивний розвиток, моделі інклюзивного розвитку.
Кількість джерел: 24; *кількість таблиць:* 2; *кількість рисунків:* 1.

Oleksandr Kozoriz, Postgraduate,
<https://orcid.org/0000-0002-0391-6044>
State University of Trade and Economics, Kyiv

MODELS OF INCLUSIVE DEVELOPMENT AND THEIR ADAPTATION IN TOURISM

Summary

The challenges faced by the international community in recent years undermine the already unsteady economic situation in the world, which leads to the worsening of existing problems, as well as causes the emergence of new ones and leads to the deepening of economic and, as a result, social crises. Taking into account all the negative factors and the inability of traditional tools of influence to solve urgent issues, there was a need for more active application of alternative development models that would maximally cover all spheres of activity of countries, economic players and society and ensure their rapid and sustainable mutual development.

Tourism, which accounts for a significant share of the world GDP and is one of the main sources of income for many countries, opens up opportunities for stimulating global economic growth and promoting the growth of the population's living standards, primarily its vulnerable strata and marginalized groups, becoming one of the drivers of inclusive development. The concept of inclusive development is mostly considered on a global, national and regional scale. However, the available studies reveal little about the roles of individual sectors of the economy in the process of inclusive development and growth. The tourism sector is potentially one of the drivers of inclusive development, given its potential economic and social impact. That is why the problem of developing a model of inclusive tourism development is becoming especially urgent.

Keywords: inclusion, inclusive development, models of inclusive development.
Number of sources – 24, number of tables – 2, number of drawings – 1.

Постановка проблеми. Беручи до уваги глобальні стратегічні напрями розвитку, впровадження засад інклюзивності на різних рівнях економічної системи може стати одним із засобів подолання кризи. Сектор туризму, який чи не найбільш відчув наслідки глобальних потрясінь минулих років та сьогодні,

неодмінно проходить етапи відновлення, в ході яких імплементація моделей інклюзивного розвитку потенційно є можливістю досягнення низки цілей, зокрема поживлення ділової активності, стимулювання підприємництва, підвищення ефективності, забезпечення стабільного росту і, як результат, покращення загального благополуччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти інклюзивності та інклюзивного розвитку знайшли відображення у працях як іноземних, так і вітчизняних науковців. Серед зарубіжних дослідників виокремимо Ф. Фурі, який запропонував визначати інклюзивний розвиток як «економічне зростання, що включає справедливість і добробут усіх верств населення» [1]. Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон у своїй праці окреслили першопричини потреби переходу до інклюзивності, які вони вбачали у діяльності екстрактивних економічних інститутів, діяльність яких заснована на позбавленні доходів і благ однієї групи людей на користь іншої, що є повною протилежністю ідеям інклюзивного розвитку [2]. З. Бедос у своїх дослідженнях також звертав увагу на проблему зростання нерівності через концентрацію багатства в руках еліт та несправедливість розподілу доходів [3]. Р. Болінг та С. Голандер наголосили на важливості інклюзивного розвитку як обов'язкової умови сталого розвитку [4], що дає підстави свідчити про зв'язок цих концепцій, а Р. Ананд припустив, що інклюзивне зростання є передумовою ефективності економічного стосовно скорочення бідності [5, с.16].

Серед вітчизняних вчених можна виокремити А. Базилюка, та О. Жулин, які дослідили сутність концепції інклюзивного розвитку та виділили його моделі [6, с. 21]; І. Бобух та С. Щегель, котрі надали обґрунтування думок щодо принципового значення інклюзивності для «нової якості економічного зростання» та визначили ключові сфери її розвитку [7, с. 56]; Л. Федулову, що дослідила умови формування інклюзивного

інституційного середовища та розробила пропозиції щодо впровадження інклюзивних інновацій в економіку України [8, с. 61]. Крім того, можемо згадати О. Вдовічену, С. Дідуха, Т. Затонацьку, І. Манцурова, І. Тараненко та ін.

Формулювання цілей. Метою статті є узагальнення поглядів на визначення поняття інклюзивного розвитку, його відповідності актуальним глобальним тенденціям розвитку, аналіз діючих моделей інклюзивного розвитку та окреслення орієнтирів адаптації даних моделей у туризмі.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивний розвиток як поняття має достатньо широке тлумачення, адже знаходить відображення у різних аспектах, тому єдине, уніфіковане його визначення відсутнє. Даний термін вперше з'явився в академічній літературі у 1998 р., проте широкого застосування набув лише у 2008 р. М. Мельник розкриває інклюзивний розвиток як розвиток, основою якого є зменшення рівня бідності, а також нерівності в суспільстві, і якомога широке залучення населення у процеси економічного зростання [9, с. 7]. Погляди іноземних та вітчизняних дослідників щодо визначення поняття «інклюзивний розвиток» наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «інклюзивний розвиток»*

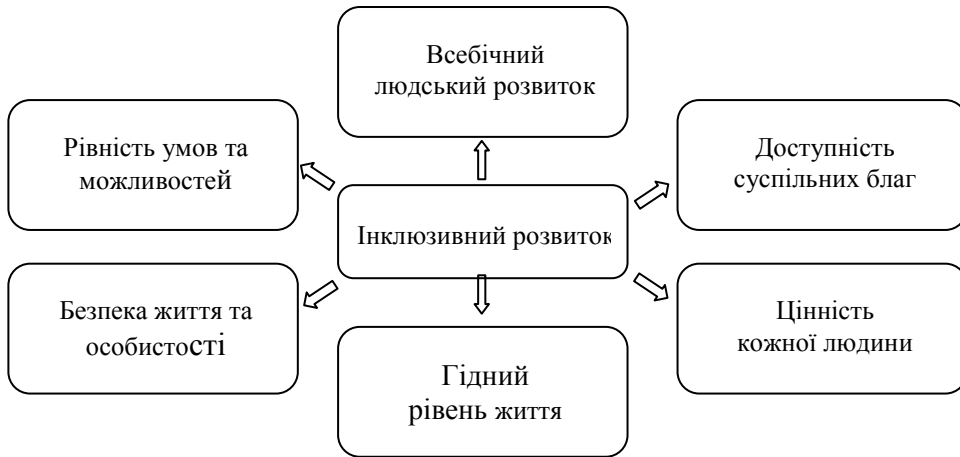
<i>Дослідники</i>	<i>Визначення</i>
А. Сен	Процес розширення свобод людей, зокрема тих, що спонукає збільшення їхніх особистих доходів
С. Ван Гент	«Розвиток, що залучає маргіналізовані шари населення, сектори та країни у соціальні, політичні та економічні процеси для підвищення добробуту людей, підвищення соціальної та екологічної стійкості економіки»
Л. Федулова	Розвиток, суть якого лежить в залученні усіх верств населення до вирішення наявних проблем та розвитку територій
О. Вдовічена	Розвиток, орієнтований на довгострокову перспективу, збалансований розподіл благ у суспільстві, враховуючи потреби майбутніх поколінь

*Джерело: узагальнено та розроблено автором на основі [8; 10-12].

Саме поняття «інклюзія», яке лежить в основі етимології слова, О. Прогнімак визначає як збільшення ступеня залучення громадян у процес економічного зростання і акцентує увагу на справедливості у розподілі його результатів [13, с.187]. О. Попова розглядає інклюзію як відповідний принцип організації суспільного та економічного життя, за якого люди отримують доступ до ключових аспектів, таких як ресурси, робота, освіта, культура, що покращує їх благополуччя [14, с. 117].

Узагальнюючи погляди дослідників, робимо висновок, що інклюзивний розвиток – це процес, метою якого є формування такого середовища та його умов, в якому кожен отримує рівні можливості щодо залучення як до створення, так і до розподілу та користування суспільними благами, відчуває особисту значущість, цінність та здатен реалізувати власний потенціал.

У рамках прийнятого «Порядку денного на XXI століття» у 1992 р. світова спільнота взяла курс на сталий розвиток, концепція якого, окрім економічної та екологічної, містить і соціальну складову, що окрім людського розвитку, передбачає й активізацію участі людей у процесах, пов'язаних з їхньою життєдіяльністю. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» від 2015 р. визначила 17 головних цілей задля гармонійного розвитку зазначених трьох складових, і більшість з них або напряду стосуються інклюзивності, або їх реалізація тісно пов'язана з її ідеями, зокрема, подолання бідності, покращення благополуччя, якісна освіта, гендерна рівність, гідна робота та економічне зростання, зменшення соціальної нерівності та ін. [15]. Концепція інклюзивного розвитку була створена як результат еволюції концепції сталого [14, с. 116] і, враховуючи цей зв'язок, можна виділити принципи інклюзивного розвитку, що відображені на рис. 1.

*Рис. 1. Принципи інклюзивного розвитку**

*Джерело: узагальнено та розроблено автором на основі [14; 19].

Реалізація принципів інклюзивного розвитку відбувається шляхом імплементації різних його моделей, яких на даний момент виділяють декілька. А. Базилюк та О. Жулин виокремили американську та європейські моделі. Американська модель орієнтована на досягнення рівності можливостей всіх членів суспільства, а європейська акцентує свою увагу здебільшого на рівномірності розподілу результатів праці [6, с. 21]. Крім того, О. Луцків розглядає китайську модель інклюзивного розвитку, основою якої є всеосяжний людський розвиток, досягнення повної зайнятості та забезпечення підвищення кваліфікації працівників [16, с. 18]. Основні аспекти діючих моделей інклюзивного розвитку висвітлено у табл. 2.

Характерною ознакою туризму є його мультиплікативний ефект, що виражається у тому, як розвиток даної сфери стимулює зростання більшості секторів економіки. Результати вкладених зусиль та ресурсів щодо інклюзивного розвитку туризму будуть відчутними й в інших галузях, що зрештою активізує процеси економічного зростання. Туризм сприяє підвищенню зайнятості,

податковим надходженням, залученню інвестицій в поліпшення інфраструктурних умов, освіти, культури, навколишнього середовища, що зрештою має вплив і на добробут суспільства.

Таблиця 2

Моделі інклюзивного розвитку*

Модель	Основні складові	Переваги	Недоліки
Американська	1. Масштабування розвитку та перекваліфікації робочої сили 2. Пожвавлення малого та середнього підприємництва 3. Прискорення розвитку інфраструктури та житлового будівництва 4. Усунення гендерних та расових розривів 5. Боротьба із територіальною нерівністю 6. Розвиток державно-приватного партнерства	1. Сприяння інноваційному розвитку 2. Створення рівності можливостей для всіх членів суспільства 3. Концентрація на створенні робочих місць	1. Не вирішує проблеми бідності 2. Сприяє збільшенню споживання продуктів та послуг, що перешкоджають сталому розвитку (не екологічних)
Європейська (ЄС)	1. Збалансований розвиток всіх регіонів. Відхід від привілеювання регіонів 2. Посилення співпраці на національних, регіональних та місцевих рівнях 3. Економічна безпека 4. Соціальне залучення 5. Соціальна згуртованість (cohesion) 6. Розширення прав і можливостей (empowerment)	1. Боротьба з бідністю, створення гідних умов життя 2. Посилення соціальних гарантій 3. Орієнтація на максимально справедливий розподіл доходів між усіма громадянами 4. Розвиток демократичних інститутів	1. Не сприяє інноваційному розвитку
Китайська	1. Промислова модернізація 2. Широке державне інвестування в інфраструктуру 3. Впровадження інновацій 4. Вибірковий лібералізм соціальної політики	1. Подолання розриву між доходами міського та сільського населення 2. Незалежність від зовнішніх ресурсів	1. Недостатній вклад в освіту

*Джерело: узагальнено і розроблено автором на основі [6, с. 16-19].

Минулого року Всесвітня туристична організація (UNWTO), акцентуючи увагу на значенні сектора туризму для соціального та економічного зростання, підкреслила його потенціал щодо інклюзивного розвитку, зокрема з приводу створення робочих місць, подолання бідності та соціальної нерівності [20]. За даними Всесвітньої ради з туризму та подорожей (WTTC), станом на 2021 рік вклад сектора туризму у світовий ВВП склав 6,1%, а кількість зайнятих у туризмі сягала 289 млн [21]. До того ж, слід зазначити, що створення одного робочого місця в туризмі у 20 разів дешевше, ніж у промисловості [22]. Тому вважаємо доцільним розглядати сектор туризму одним із пріоритетних напрямів у розрізі інклюзивного розвитку.

Адаптація моделей інклюзивного розвитку в туризмі повинна базуватися на глобальних тенденціях, вирішенні актуальних проблем та обов'язково враховувати інтереси усіх учасників ланцюжка вартості задля забезпечення максимальної всеосяжної ефективності. Орієнтири для запровадження моделі інклюзивного розвитку в туризмі відображено на рис. 2.

Основа будь-яких системних змін – це організація нормативно-правової бази. Необхідним є на найвищому рівні визначення векторів подальших перетворень, їх пріоритетності і закріплення на законодавчому рівні основних норм та рамок. Умовою ефективності змін є відповідність їх актуальним світовим тенденціям та загальноприйнятим базовим нормам, тому орієнтиром для їх реалізації повинні слугувати міжнародні договори, програми та ініціативи. Зокрема, зазначимо згадану Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН щодо сталого розвитку від 2015 р., Програму розвитку ООН щодо інклюзивного зростання [23], Конвенцію ООН з прав людини, Конвенцію ООН з прав людей з інвалідністю. В туризмі також вважаємо доцільним розробку стандартів управління, які б слугували базою для інклюзивного розвитку суб'єктів туристичної діяльності, що б

насамперед регулювало діяльність підприємств та гарантувало інклюзивність для всіх сторін.

*Рис. 2. Орієнтири впровадження моделі інклюзивного розвитку в туризмі**

*Джерело: розроблено автором.

Модель інклюзивного розвитку туризму повинна передбачати соціальні вигоди для населення, перш за все вразливих його верств та маргінальних груп, створюючи умови для відновлення соціальної рівності та справедливості, що сприятиме їх всебічному розвитку та задоволенню потреб. Тут доречно передбачити програми навчання для населення з метою подальшої інтеграції цих людей у діяльність туристичних підприємств. Важливим є забезпечення інклюзивності й на робочому місці, тобто формування так званої інклюзивної культури, яка передбачає появу у працівників відчуття рівності, приналежності, визнання, а

також впевненості у справедливих можливостях самореалізації та зростання. Основною ідеєю рівності є однакова доступність до існуючих та новостворених благ, тому особливим моментом щодо інклюзивного розвитку в туризмі пропонуємо розглядати необхідність запровадження всебічної інклюзивності, тобто не лише з точки зору розширення кола залучених до створення туристичного продукту та послуг, а й з позиції попиту, себто врахування потреб усіх членів суспільства як споживачів, що матиме як соціальний, так і економічний ефект. У цьому аспекті можемо говорити про інклюзивну інноваційну діяльність, яка, окрім створення інклюзивного туристичного продукту, може бути спрямована на поліпшення базових інфраструктурних умов, наприклад, дестинацій, що безпосередньо впливатиме і на покращення добробуту місцевого населення.

Говорячи про природні орієнтири, слід зауважити факт залежності туризму від навколишнього середовища, тому тут необхідним є збереження принципів сталого розвитку. В моделі інклюзивного розвитку туризму пропонуємо передбачити проекти екологічного просвітництва для туристів та місцевих громад, програми розвитку природно-заповідних фондів, зокрема для стимулювання їхньої економічної ефективності із врахуванням можливостей залучення до їхньої діяльності різних груп населення одночасно із метою формування розуміння цінності природних ресурсів та заохочення збереження природних територій.

Економічні орієнтири зосереджені на одному із основних очікуваних результатів реалізації самої концепції інклюзивного розвитку – економічному зростанні. Тут важливим моментом вважаємо запровадження прогресивної податкової політики, оскільки податки є основним джерелом доходів держави, і деякі країни вже застосовують інклюзивні принципи в оподаткуванні, за сприянням яких відбувається справедливий перерозподіл ВВП та ресурсів з метою забезпечення населення суспільними благами,

стимулювання бізнесу та ділової активності, підтримки рівня зайнятості. Відмінним є те, що принцип рівності для всіх в оподаткуванні порушує права бідних верств населення [24, с. 30], тому вважаємо доцільним введення в дію прогресивного оподаткування, яке передбачає градацію ставки податку залежно від розміру доходу платника, що виступатиме елементом забезпечення соціальної справедливості.

Висновки. Інклюзивний розвиток – це розвиток, у процесі якого створюються умови, рівні для кожного суб'єкта економічної діяльності, що виражається у можливостях їх всебічного розвитку, неупередженому та безперешкодному їх залученні до процесів створення суспільних благ на різних рівнях та справедливому розподілу його результатів з метою підвищення рівня стандартів життя та стимулювання економічного зростання.

Аналіз фундаментальних ідей та засад інклюзивності продемонстрував зв'язок концепцій інклюзивного та сталого розвитку, що пояснює єдність їх основних принципів. Принципами інклюзивного розвитку запропоновано вважати наступні: всебічний людський розвиток, рівність умов та можливостей, безпека життя та особистості, доступність суспільних благ, достойний рівень життя, цінність кожної людини, право бути почутим та визнаним.

Модель інклюзивного розвитку туризму міститиме елементи концепції сталого з огляду на їх взаємозв'язки. Адаптація моделей інклюзивного розвитку в туризмі слідуватиме наступними орієнтирами: нормативно-правовими для визначення векторів розвитку, їх основних положень та рамок; соціальним – задля забезпечення розвитку людського потенціалу, впровадження інклюзивних інновацій, забезпечення соціальної рівності, справедливості та підвищення рівня життя населення; природним – з метою збереження навколишнього середовища, підтримуючи ідею сталого розвитку з розумінням важливості природних

ресурсів для туристичної галузі; економічним – прагнути досягнути економічного зростання, забезпечення зайнятості населення та збалансованого розвитку регіонів.

Список використаних джерел:

1. How inclusive is economic growth in Africa? Accessible policy-relevant research and expert commentaries on unemployment, income distribution and inclusive growth in South Africa. *Econ 3x3*. URL: <https://www.econ3x3.org/article/how-inclusive-economic-growth-south-africa> (дата звернення: 09.11.2022).
2. Acemoglu D., Cantoni D., Johnson S., Robinson J. A. From Ancien Regime to Capitalism: The Spread of the French Revolution as a Natural Experiment. *Natural Experiments in History*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2010. URL: <https://wcfia.harvard.edu/publications/ancien-régime-capitalism-french-revolution-natural-experiment> (дата звернення: 09.11.2022).
3. Beddos Z. M. From richer, for poorer. *The Economist*. URL: <https://www.economist.com/special-report/2012/10/11/for-richer-for-poorer> (дата звернення: 09.11.2022).
4. Hollander S., Bolling R. Practice, don't preach: getting serious about inclusive development. *The Broker*. URL: <https://www.thebrokeronline.eu> (дата звернення: 09.11.2022).
5. Andad R., Mishra S., Peiris S. J. Inclusive Growth: Measurement and Determinants. *International Monetary Fund. Working Paper*. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13135.pdf> (дата звернення: 09.11.2022).
6. Базиліук А. В., Жулін О. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19–29.
7. Бобух І. М., Щегель С. М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: Інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник НАН України*. 2018. №7. С. 55-70.
8. Федулова Л. І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. *Економіка: реалії часу*. 2016. №3 (25). С. 56-65. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2016/No3/56.pdf> (дата звернення: 09.11.2022).
9. Мельник М. І., Щеглюк С.Д., Лещух І.В., Яремчук Р.Є. Інклюзивний вимір розвитку міст – центрів ділової активності України: тенденції та перспективи : наукова доповідь. НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. Львів, 2019. 55 с.
10. Sen A. *Development as freedom*. Oxford : Oxford press, 1999. URL: <http://www.c3i.uni-oldenburg.de/cde/OMDE625/Sen/Sen-intro.pdf> (дата звернення: 10.11.2022).
11. S. Van Gent. Beyond buzzwords: What is «Inclusive Development»? . 2017. URL: <https://includeplatform.net/wp-content/uploads/2017/09/Beyond-buzzwords.pdf>
12. Вдовічена О. Г. Інклюзивний розвиток – сучасна парадигма стійкого економічного зростання. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Чернівці, 2018. Вип. 3. Економічні науки. С. 17–29. URL: <http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2018/v3/2.pdf> (дата звернення: 10.11.2022).
13. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1(51). С. 187-197.

14. Popova O. Inclusive development: a new concept or an update of the sustainable development concept? *Economy and forecasting*. 2020. №20. P. 111-123.

15. Transforming our world: Agenda for Sustainable Development. United Nations Department of Economic and Social Affairs. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 11.11.2022).

16. Луцків О.М. Світовий та європейський досвід реалізації моделі інклюзивного розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Економічна»*. 2019. Вип. 97. С. 16-20.

17. A sustainable, inclusive, and growing future for the United States. *McKinsey & Company*. URL: <https://www.mckinsey.com/featuredinsights/sustainable-inclusive-growth/a-sustainable-inclusive-and-growing-future-for-the-united-states> (дата звернення: 12.11.2022).

18. Delivering smart, sustainable and inclusive growth. The fifth report on economic, social and territorial cohesion. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag36/mag36_en.pdf (дата звернення: 12.11.2022).

19. Zheng Y. The third way of inclusive growth in China. *Asian Review of Political Economy*. 2022. Vol. 1 (3). 16 p. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s44216-022-00007-5.pdf> (дата звернення: 13.11.2022).

20. World Tourism Day 2021. Tourism for Inclusive Growth. URL: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2021-07/210927-wtd-technical-note-en.pdf> (дата звернення: 13.11.2022).

21. 2022 Annual Research: Key Highlights. *World Travel & Tourism Council*. URL: https://wtcc.org/DesktopModules/MVC/FactSheets/pdf/704/226_20220613171538_Ukraine2022_.pdf (дата звернення: 14.11.2022).

22. Колосінська М. І., Бойда С. В. Мультиплікативний ефект туристичної сфери. *Ефективна економіка*. 2021. №1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/81.pdf (дата звернення: 14.11.2022).

23. Our focus: Inclusive Growth. United Nations Department Programme. URL: <https://www.undp.org/eurasia/our-focus/inclusive-growth> (дата звернення: 15.11.2022).

24. Воронкова А. А., Куцина Л. В. Інклюзивність в оподаткуванні. *Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення* : мат. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1-28 лют. 2020 р. Харків, 2020. С. 29-31.

References:

1. Accessible policy-relevant research and expert commentaries on unemployment, income distribution and inclusive growth in South Africa (2014). How inclusive is economic growth in Africa? *Econ 3x3*. Available at: <https://www.econ3x3.org/article/how-inclusive-economic-growth-south-africa> (Accessed November 09, 2022).

2. Weatherhead Center For International Affairs (2010). Acemoglu D., Cantoni D., Johnson S., Robinson J.A. From Ancien Regime to Capitalism: The Spread of the French Revolution as a Natural Experiment. *Natural Experiments in History*. Harvard University Press, Cambridge, Mass. URL: <https://wcfia.harvard.edu/publications/ancien-régime-capitalism-french-revolution-natural-experiment> (Accessed November 09, 2022).

3. Beddos, Z.M. (2012). From richer, for poorer. *The Economist*. Available at: <https://www.economist.com/special-report/2012/10/11/for-richer-for-poorer> (Accessed November 09, 2022).
4. Hollander, S., Bolling, R. (2015). Practice, don't preach: getting serious about inclusive development. *The Broker*. Available at: <https://www.thebrokeronline.eu> (Accessed November 09, 2022).
5. Andad, R., Mishra, S., Peiris, S.J. (2013). Inclusive Growth: Measurement and Determinants. *International Monetary Fund. Working Paper*. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13135.pdf> (Accessed November 09, 2022).
6. Bazylyuk, A.V., Zhulin, O.V. (2015). Inclusive growth as the basis of socio-economic development. *Ekonomika ta upravlinnia na transporti [Economy and transport management]*, vol. 1, pp. 19–29 (in Ukr.).
7. Bobukh, I.M., Shchehel, S.M. (2018). Strategic guidelines for the economic growth of Ukraine: Inclusiveness as a key priority. *Visnyk NAN Ukrainy [Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine]*, vol. 7, pp. 55-70 (in Ukr.).
8. Fedulova, L.I. (2016). Inclusive innovations in the system of social and economic development. *Ekonomika: realii chasu [Economy: realities of time]*, vol. 3 (25), pp. 56 -65. Available at: <https://economics.net.ua/files/archive/2016/No3/56.pdf> (Accessed November 09, 2022) (in Ukr.).
9. Melnyk, M.I., Shchegluk, S.D., Leschuh, I.V., Yaremchuk, R.E. (2019). Inclusive dimension of the development of cities - centers of business activity of Ukraine: trends and perspectives: scientific report. NAS of Ukraine. *DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy» nauk. red. M.I. Melnyk [State University "Institute of Regional Studies named after M. I. Dolishny NAS of Ukraine"; of science ed. M. I. Melnyk]*. Lviv, 55 p. (in Ukr.).
10. Sen, A. (1999). Development as freedom. Oxford press, Oxford. Available at: <http://www.c3l.uni-oldenburg.de/cde/OMDE625/Sen/Sen-intro.pdf> (Accessed November 10, 2022).
11. S. Van Gent(2017). Beyond buzzwords: What is «Inclusive Development»?». *Include Platform*. Available at: <https://includeplatform.net/wpcontent/uploads/2017/09/Beyond-buzzwords.pdf> (Accessed November 10, 2022).
12. Vdovichena, O.H. (2018). Inclusive development is a modern paradigm of sustainable economic growth. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky [Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic sciences]*, vol. 3, pp. 17–29. Available at: <http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2018/v3/2.pdf> (Accessed November 10, 2022) (in Ukr.).
13. Prohnyk, O.D. (2018). Inclusive development of Ukraine: obstacles vs prospects. *Ekonomichniy visnyk Donbasu [Economic Bulletin of Donbass]*, vol. 1(51), pp. 187-197 (in Ukr.).
14. Popova, O. (2020). Inclusive development: a new concept or an update of the sustainable development concept? *Economy and forecasting*, vol. 20, pp. 111-123.
15. United Nations Department of Economic and Social Affairs (2015). Transforming our world: Agenda for Sustainable Development. Available at: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (Accessed November 11, 2022).

16. Lutsiv, O.M. (2019). World and European experience of implementing the model of inclusive development. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya «Ekonomiczna» [Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin. "Economic" series]*, vol. 97, pp. 16-20 (in Ukr.).

17. A sustainable, inclusive, and growing future for the United States (2021). *McKinsey & Company*. Available at: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/sustainable-inclusive-growth/a-sustainable-inclusive-and-growing-future-for-the-united-states> (Accessed November 12, 2022).

18. An official website of the European Union. Delivering smart, sustainable and inclusive growth. The fifth report on economic, social and territorial cohesion. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag36/mag36_en.pdf (Accessed November 12, 2022).

19. Zheng, Y. (2022). The third way of inclusive growth in China. *Asian Review of Political Economy*, vol. 1 (3), p.16. Available at: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s44216-022-00007-5.pdf> (Accessed November 13, 2022).

20. World Tourism Organization (2021). World Tourism Day 2021. Tourism for Inclusive Growth. Available at: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2021-07/210927-wtd-technical-note-en.pdf> (Accessed November 13, 2022).

21. Annual Research: Key Highlights (2022). *World Travel & Tourism Council*. Available at: https://wtcc.org/DesktopModules/MVC/FactSheets/pdf/704/226_20220613171538_Ukraine2022_.pdf (Accessed November 14, 2022).

22. Kolosinska, M.I., Boida, S.V. Multiplicative effect of the tourism sector. *Elektronne naukove fakhove vydannia «Efektyvna ekonomika» [Electronic scientific publication "Efficient Economy"]*, vol 1. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/81.pdf (Accessed November 14, 2022) (in Ukr.).

23. United Nations Department Programme. Our focus: Inclusive Growth. Available at: <https://www.undp.org/eurasia/our-focus/inclusive-growth> (Accessed November 15, 2022).

24. Voronkova, A.A., Kutsyna, L.V. (2020). Inclusiveness in taxation. *Inklyuzyvnyi rozvytok ekonomiky v umovakh hlobalnykh vyklykiv sohodennia: mat. mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.* [Inclusive development of the economy in the conditions of today's global challenges: Mat. international science and practice Internet Conf.]. Kharkiv, pp. 29-31 (in Ukr.).